

CONSIDERAȚII ASUPRA RITULUI ȘI RITUALULUI FUNERAR ÎN NECROPOLA TUMULARĂ DE LA TELEȘTI-DRĂGOIEȘTI, JUDEȚUL GORJ

Dr. Gheorghe Calotoiu

Tumulii cercetați în necropola de la Telești-Drăgoiești indică existența a două variante, de construire a mantalei.

Varianta I cuprinde tumulii a căror manta este de pământ. Desigur existența unor pietre în mantaua unora din acești tumuli, pietre ajunse aici împreună cu pământul adus și utilizat la ridicarea lor nu este de natură ca să impună cuprinderea acestora într-o variantă separată. Mantaua de pământ de obicei avea culoarea galben sau bronz-gălbuie. Variantei I îi aparțin majoritatea tumulilor cercetați.

Varianta II cuprinde un număr redus de tumuli și au mantaua din bolovani de râu dispuși astfel: la margine se găsea un rând de bolovani, iar spre centru, unde se afla mormântul, bolovani erau dispuși pe trei și chiar patru rânduri. La rândul ei, această manta era acoperită cu pământ.

Trebuie spus că tumulii fiind puternic aplatizați este greu de apreciat înălțimea lor inițială. Se poate presupune totuși, ținând cont și de suprafața pe care o ocupau în momentul cercetării, că majoritatea lor nu vor fi depășit foarte mult înălțimea lor actuală.

În necropola de la Telești-Drăgoiești¹ ritul funerar a fost unitar, incinerarea fiind proprie tuturor mormintelor.

În ceea ce privește ritualul, după modul de depunere, se disting șase tipuri, unele cu variante și subvariante.

1 a₁ cuprinde resturi depuse pe sol și numai cu inventar ceramic;

1 a₂ cuprinde resturi cremate depuse pe sol, ceramică și piese metalice;

1 a₃ cuprinde resturi de oseminte; este cazul tumulilor T₂₀ și T₃₀;

1 b₁ cuprinde resturile cremației depuse atât pe solul antic dar și într-o urnă, inventarul funerar constând numai din ceramică (T₄, T₂₈, T₄₇);

1 b₂ care pe lângă resturile cremației depuse pe sol și în urnă mai apar și piese metalice (T₂, T₄, T₁₂).

Tipul II cuprinde doar doi tumuli (T₁₅ și T₄₉) în care resturile cremate erau depuse în urnă, care conținea și o parte din inventarul depus. Astfel în T₁₅ pe strachină invazată cu funcție de urnă au fost așezate două vârfuri de lance. În T₄₉, pe lângă strachina utilizată ca urnă, au fost depuse alte două strachini și o fusaiolă. Este deci evident că în T₁₅ a fost înmormântat un luptător, în timp ce în T₄₉ au fost depuse rămășițele cremate ale unei femei.

Tipul III cuprinde morminte sau mai bine spus înmormântările simbolice lipsite de oase, dar nu neapărat de inventar. Pornind de la această definiție a ceNOTAFULUI, în necropola de la Telești - Drăgoiești² apar două variante:

III a, morminte în care nu au fost aflate nici oase calcinate și nici inventar arheologic (T₈, T₉, T₅₁);

III b, morminte în care lipsesc oasele dar în care apare material ceramic (T₁₃ și T₁₄). În tumuli construiți în amintirea unor luptători căzuți departe de comunitatea din care făceau parte și în lipsa obiectelor personale s-a depus numai ceramică.

Tipul IV. În acest tip au fost incluse morminte cu „platformă” de piatră. Este cazul tumulilor T₁₈, T₂₁, T₄₂, T₄₄, T₄₅). Platforma consta dintr-un pat de piatră pe care se depuneau resturile cremate, iar cealaltă parte pe sol. Uneori și inventarul ceramic era așezat pe un postament (cazul T₁₈, T₂₁, T₄₅). De notat că în cazul T₄₂ și T₄₄ pietrele de râu nu prezentau un aranjament îngrijit, ele marcând doar mormântul de

incinerare.

Tipul V cuprinde morminte cu ring de piatră: T_{29} , T_{37} , T_{46} , T_{53} . În cazul acestor morminte este vorba de o dispunere a bolovanilor în formă de cerc marcându-se astfel mormântul. În tumulii T_{29} și T_{46} pietrele descoperite formau ringuri de 3,25 x 2,65 m, respectiv 1,50 x 0,65 m. În centrul acestor ringuri de piatră, pe suprafețele de 0,42 x 0,35 m și 0,40 x 0,35 m erau depuse fragmente de oase calcinate, multă cenușă și cărbuni aduși de la rugul funerar.

În interiorul ringului și în apropierea oaselor calcinate în T_{29} s-a aflat un tub de înmănușare de la o lance, iar în T_{53} un vârf de lance. Fără îndoială, aceste morminte aparțineau unor luptători, situație destul de frecvent întâlnită în cazul necropolei. Se poate, de asemenea presupune că ringurile de piatră simbolizând cultul solar pot indica o poziție înaltă a celor înmormântați în acest fel.

Tipul VI cuprinde morminte în care oasele incinerate, cărbunii și cenușa, adunate de la rug, erau depuse sub forma unei grămăjoare. Este cazul tumulilor T_{25} , T_{26} , T_{27} , T_{31} , T_{32} , T_{34} , T_{41} , T_{45} . În cazul T_{26} se pare că osemintele care au fost depuse într-o groapă mică dacă avem în vedere adâncimea la care se aflau, în comparație cu grosimea tumulului. În acest tumul s-au aflat două străchini cu urme de ardere secundară, o brățară de bronz cu nodozități și un pandantiv miniatural de bronz în formă de clopot. După toate probabilitățile mormântul acesta aparținea unei femei.

În T_{54} în apropierea osemintelor s-a aflat o strachină cu gura în sus, iar lângă aceasta o altă strachină cu gura în sus, iar lângă aceasta o altă strachină de data aceasta cu gura în jos. Între oseminte se afla un cuțitaș, două bucăți de zgură și un borcan în stare fragmentară.

În necropola de la Telești-Drăgoiești³ nu s-a descoperit nici un rug funerar, ceea ce arată că incinerarea se făcea în altă parte.

Trebuie menționate totuși câteva situații în care cantitatea de oase calcinate, cărbuni și cenușă, aduse de la rug și depuse în tumuli este mare, formând un fel de „platforme” cu grosimea cuprinsă între 0,15 -

0,35 m. În cazul T_{10} , la adâncimea de 0,42 m a apărut pe o suprafață de 2,22 x 1,32 m multă cenușă, cărbuni și oase calcinate, dispuse pe o grosime de 20-25 cm. Între oasele incinerate s-a descoperit un vârf de lance, o sabie cu nituri și un cuțit. În același complex au mai apărut un vas cu două torți, o strachină, două căni, un vas borcan, o ceașcă. De altfel, este cel mai bogat mormânt de luptător descoperit în necropolă. În T_6 „platforma” cu resturile cremate avea 0,80 x 0,90 m și o grosime de 20 cm, aici aflându-se de asemenea o sabie printre oase, fragmente de castron și buze de strachină cu urme de arsură secundară. De asemenea, în T_{50} , aglomerarea de resturi cremate ocupa o suprafață de 2,10 x 1,15 m și o grosime de 25 cm. În partea de sud-vest a acestei aglomerări s-a aflat un cuțit de luptă, două străchini, o cană, o ceașcă și un vas borcan fragmentar.

Trebuie spus că în toate aceste morminte, în care apare compact o mare cantitate de depuneri cremate, nu sunt urme de crustă, care să sugereze arderea pe loc. Având deci în vedere că respectivele morminte, prin bogăția inventarului au aparținut unor personaje de rang înalt, probabil căpeteniei, fiind explicabilă și grija de a aduna de la rug cât mai multe resturi, care ocupă o suprafață mare, adesea și cu o grosime neobișnuită în mormintele oamenilor de rând. Fără să reprezinte o regulă strictă, este totuși evident că de astfel de depuneri de resturi cremate au beneficiat mormintele bogate de luptători, din care unele vor fi aparținut unor personaje cu rang înalt, adică unor căpeteniei.

Relativ numeroase - 7 exemplare - sunt cuțitașele de tip comun. Cele mai numeroase sunt vârfurile de lance (8 exemplare). de remarcat că în T_{15} s-au aflat două lănci întregi și un fragment. În T_{10} avem asociate o lance, o sabie și un cuțitaș. Fără îndoială mormântul aparține unei căpeteniei.

O zăbală (muștiuc și două psalii) descoperită în T_2 aparține unui tip - cu analogii la Coțofenii din Dos⁴ - databil mai ales la sfârșit de secol V a. Chr. și mai ales în secol IV a. Chr.

Podoabele sunt puține, poate și datorită faptului că, fiind executate

din bronz, n-au rezistat la focul rugului.

În necropolă s-a descoperit o brățară cu trei câmpuri de nodozități. Prin analogiile ei - Bugeac⁵, Murighiol⁶, Ațel, Corni - Huși⁷ - ea se datează la sfârșitul sec. V a. Chr., oferind un important reper cronologic. Un pandantiv în formă de clopoțel se încadrează tot la podoabe.

Ceramica, categoria cea mai numeroasă, oferă primele elemente de cronologie, atât prin anumite modificări sesizabile la unele tipuri de vase, cât și prin coloritul unor exemplare. Și pentru că necropola de la Telești-Drăgoiești aparține grupului Ferigile, comparațiile vor viza, în mod necesar, în primul rând, situația din necropola eponimă.

Mai este de remarcat că, ceramica de la Telești-Drăgoiești este mult mai săracă în forme decât cea de la Ferigile.⁸ La Telești-Drăgoiești lipsesc străchinile căzanel și străchinile evazate. Lipsesc și ceștile bitronconice cu butoni pe toarta supraînălțată și de asemenea, cele ornamentate. Deci, indiferent care stratigrafie orizontală de la Ferigile se are în vedere - cea inițială sau cea ulterioară - lipsa categoriei de la Telești-Drăgoiești indică o datare sensibil mai târzie a necropolei aici discutate.

Aprecieri mai evidente are ceramica de la Telești-Drăgoiești cu ceramica fazei III B de la Ferigile, ceramică de factură comună, dar cu elemente La Tène. De notat că despre faza III de la Ferigile, Al. Vulpe considera că această fază este mai nouă decât fazele I și II.

Faptul că, în comparație cu Ferigile, ornamentele de la Telești-Drăgoiești se reduc practic la caneluri, dar și acestea pe un număr redus de vase, este iarăși un argument pentru datarea mai târzie a acestei necropole. La discutarea ceramicii s-a menționat, de asemenea, că vasele borcan, mai scunde și mai bombate de la Telești-Drăgoiești⁹, arată de asemenea o datare mai târzie. Același indiciu îl oferă și aspectul mai îngrijit al ceramicii de la Ferigile, fapt ce arată că între sfârșitul acestei culturi și începutul necropolei de la Telești-Drăgoiești se interpune o destul de lungă perioadă de timp.

O serie de alte elemente semnificative pe care le prezintă ceramica de Telești-Drăgoiești, dar care lipsesc la Ferigile, se cer de asemenea amintite. Astfel, la Telești-Drăgoiești¹⁰ apar frecvent vase - mai ales străchini cu fund inelar sau în formă de postament - care devin o prezență semnificativă în secolele IV-III a Chr.

Brâul alveolat¹¹, depus oblic sau vertical și coborât spre mijlocul vasului, deși apare la sfârșitul Ha D, este caracteristic perioadei La Tène, fapt bine cunoscut de altfel. Acest tip de brâu se întâlnește și la Sănislau, iar la Coțofenii din Dos apare în context databil în a doua jumătate a secolului IV a Chr. La Ferigile, brâul dispus oblic sau vertical nu se întâlnește.

Fără să fie prea numeroase, vasele de culoare cenușie - cele caracteristice epocii La Tène - apar la Telești-Drăgoiești în: T₂₅ - capac -, T₂₆ - strachină - asociată cu brățară de secol IV a. Chr., T₂₇ - două vase miniaturale, T₂₈, T₄₀. Vase de culoare cenușie - cele caracteristice epocii La Tène - negricioasă, mai apar în T₄₅ și T₄₈. De reținut că vasele cenușii de la Telești-Drăgoiești sunt în general lucrate din pastă neîngrijit aleasă, decât cele de culoare roșcat maronie. Notăm că la Ferigile ceramica cenușie nu este menționată. În fine, reamintim că la Telești-Drăgoiești¹² s-a aflat și o strachină cenușie cu fund inelar, lucrată la roata înceată (T₄₃), ceramică la roată fiind atestată în necropola de la Ferigile. Ceramica de la Telești-Drăgoiești tinde să plaseze cu precădere spre secolul al IV-lea a. Chr.

Armele discutate, reprezintă și ele categorii mai dificile de încadrat în timp. Trebuie specificat totuși că atât prin descoperirile de la Ferigile, cât mai ales prin alte analogii, unele mai târzii, săbiile și cuțitele de luptă de la Telești-Drăgoiești¹³ se pot încadra în perioada de timp sugerată de categoriile ceramice. La fel, psaliile zăbalei din tumulul nr. 2, diferite ca tip de cele de la Ferigile, își află o analogie perfectă la Coțofenii din Dos, datată acolo în prima jumătate a secolului al IV-lea a. Chr.

În fine, brățara,¹⁴ piesă de podoabă mai semnificativă, aflată în T₂₆, probabil un import grecesc, datează și ea mai ales prin analogiile

dobrogene, în secolul al IV-lea dar cu prelungiri în secolul al II-lea a. Chr.

Ținând deci cont de tipurile de inventar, de asocierea lor în morminte, ca și de analogiile menționate, se poate afirma că necropola de la Telești-Drăgoiești nu aparține doar secolului V a. Chr. Analiza detaliată a materialului descoperit arată că ea a putut începe spre sau cândva la sfârșitul secolului al V-lea a. Chr. Dacă a atins mijlocul secolului IV a. Chr. sau a depășit cu ceva această dată este însă greu de spus.

Datorită caracterului auster al majorității mormintelor, o stratigrafie orizontală este superfluă. Totuși, cele mai târzii înmormântări par a fi cele în care apare ceramica cenușie de mai bună calitate, adică mormintele din tumulii nr. 25, 26, 27, 28, 40, 43. Ipotetic, se poate aprecia că T₄₃, unde a fost găsit singurul vas (strachină) lucrat la roată, este cel mai târziu, împreună cu T₂₆ (cu brățară de bronz) și T₂ (cu zăbală). Nu este deloc exclus ca zăbala cu psalii din acest tumul să preceadă în timp psalia identică aflată la Coțofenii din Dos.

În concluzie, se poate afirma că necropola de la Telești-Drăgoiești se încadrează în grupul Ferigile¹⁵ (numit și Bârsești - Ferigile), dar ca datare se plasează într-o etapă mai târzie decât cea în care evoluează necropola eponimă.

Se poate deci afirma că necropola de la Telești-Drăgoiești¹⁶ reprezintă - până în prezent - cel mai important obiectiv arheologic cercetat în zona centrală a Olteniei pentru perioada respectivă. Importanța acestei necropole rezidă mai ales în faptul că ea arată modul în care a continuat evoluția culturii autohtone în etapa posterioară necropolei de la Ferigile.

Note:

1. Gheorghe Calotoiu, *Descoperirile arheologice de la Telești-Drăgoiești, județul Gorj*, Rev. Muzeelor, 1986, IV, p. 86 și urm.
2. *Idem*, *Necropola de la Telești-Drăgoiești*, Litua III, 1986, p. 11, și urm.
3. *Ibidem*, p. 16.
4. Vlad Zirra și colaboratorii, *Dacia*, N.S., XXXVII, 1993, p. 138, fig. 42/3.
5. M. Irimia, *Pontica*, I, 1968, p. 218-219, fig.138.
6. E. Bujor, *S.C.I.V.*,VI, 1955, p. 575, pl.1/2; *Idem*, *Dacia*, N.S., II, 1958, p. 135, fig. 7/11.
7. S. Teodor, *Thraco-Dacia*, II, 1981, fig. 34/2-3.
8. Al. Vulpe, *Ferigile*, pl. I/2, 4, 11.
9. Gheorghe Calotoiu, *Prima epocă a fierului în nordul Olteniei*, Tg-Jiu, 2002, p. 154, fig. 30.
10. *Ibidem*, p. 153, fig. 10, 24, 28, 50, 51/5.
11. *Ibidem*, p. 155, fig. 30.
12. *Ibidem*, p. 154, fig. 51/1.
13. *Ibidem*, p. 161, fig. 15, 39, 49/4.
14. *Ibidem*, p. 166, fig. 37.
15. Al Vulpe, *Ferigile*, p. 56.
16. apud. *Istoria Românilor*, vol I, București, 2001, p. 474.